

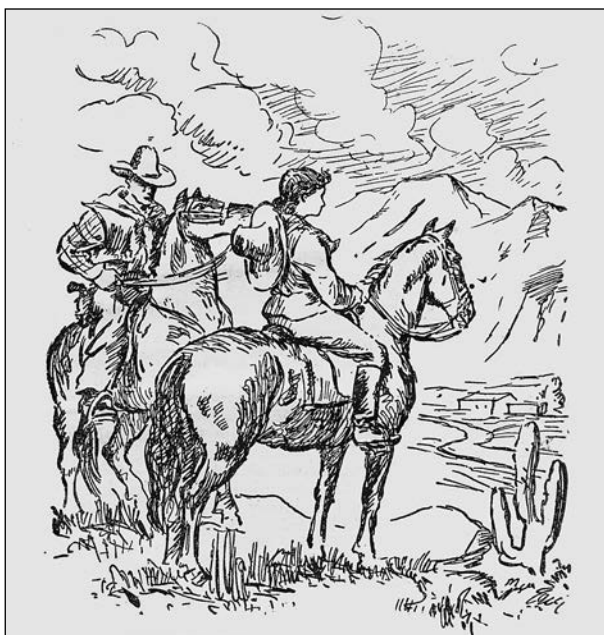
Zúžení žánrového spektra, nástup románu tezového

Vzestup společenských aspektů na vrchol hodnotové hierarchie poválečné četby odsunul prakticky okamžitě do pozadí román citových a rodinných vztahů, a to ve všech podobách, v nichž před rokem 1945 plnil ženské magazíny, sešitové románové edice i různé knihovny, jako byla Červená nebo Modrá knihovna. Pro dosavadní kosmopolitně orientovaný milostný román, svázaný s vybraným prostředím uměleckých, vědeckých, průmyslnických a namnoze i aristokratických kruhů, nebylo přirozeně v utvářející se nové, lidovost zdůrazňující žánrové škále místa. Jen o něco pomaleji mizely i jeho domácí období, daleko bezprostředněji svázané s každodenní zkušeností, vyprávějící o průběhu manželských krizí; stejně tak vesnické romance, propojující erotiku a rodová pouta s přírodním koloběhem a z něj rostoucí zemité zkušenosti rolnického člověka; a konečně melodramatické příběhy heroických matek, obepínající často desítky let a sledující na příkladu jedné rodiny rytmus života, vyznačovaný střídáním generací, šťastnými chvílemi i nešťastnými ranami osudu. Sentimentální četba se z pokvětnové literární kultury vyřazovala už tím, že jejím námětem nebyl člověk v předivě společenských vztahů, ale člověk jako individuum, jeho elementární vztahy s nejbližším okolím, rodiči, partnerny, dětmi a přáteli.

Druhý útvar, který z pokvětnové produkce prakticky zmizel, western (jeho soudobé variantě se podle nejobvyklejších aktérů říkalo román kovbojský), byl v nových podmínkách znemožněn svou vazbou na jediný, historicky neurčitý a exotický časoprostor. Obvyklé příběhy westernu, spočívající v prosazování práva a spravedlnosti, obraně zákonné držby proti uzurpátorům a obnově morálního a sociálního řádu, rozvráceného divokými a necivilizovanými nájezdníky, sice korespondovaly se zážitky a pocity poválečné české společnosti, z podstaty žánru se však nemohly odvíjet jinde než na Divokém západě. Jistou možností pro jejich zdomácnění nabízel jen prostor českého pohraničí. Do některých napínavých románů ze Sudet se motivické připomínky westernu skutečně promítly, pokusům o důslednější „národní“ parafráze žánru bránily ovšem různé kulturně prestižní a ideologické důvody. Již pro důraz, který kladl na silného a soběstačného jednotlivce, na prosazování spravedlnosti cestou individuálního násilí, byl western vnímán jako útvar typicky americký, vyjadřující hodnoty vzdálené duchu solidarity, na němž stojí a rostoucí měrou by měl stát životní řád evropský.

I když oba ustupující typy populární četby (kovbojský a milostný román) měly v české literární kultuře rozdílně hlubokou tradici, rozdílné zázemí i kvalitativní úroveň, jedno jim bylo společné. Oba měřily – na základě jistých antropologických charakteristik – k vyhraněným složkám publika, román milostných a citových vztahů byl adresován především ženám, western mužům. Vznikající tematicky závažná a literárně náročnější populární četba chtěla ovšem působit všeobecněji, jejím cílem nebyl muž nebo žena jako zvláštní rodové kategorie, ale člověk vůbec, občan uvažující o potřebách národa a společnosti a svém vztahu k nim. S touto tendencí k univerzalizaci se western i sentimentální četba dostaly na okraj žánrové škály pokvětnové četby a posléze z ní vypadly úplně.

Na jejich místo nastupoval a některých zápletek sentimentální i dobrodružné četby využíval tezový román ze současnosti. Takový ráz měl například lyrizující generační román **JIRÁHO BENEŠE** *Včera hra skončila...* (Večery 1947), cele věnovaný vývoji vztahů ve svérázném milostném trojúhelníku, tvořeném dvěma mladými muži a dívkou váhající mezi nimi. V protikladu obou mužů autor typizoval dva krajní současné přístupy k životu: majetnický, hledící

... Tak dojeli až k místu, kde se jejich cesty dělily ...

jako by si to hlasující řekli navzájem. A to jméno je: Jack Studney.«

Jack ztrnul překvapením. Shromáždění vypuklo v bouřlivé hurá, ať žije »Free Jack«, a to jméno mu už zůstalo. Všichni rančeři mu potřásali rukou a hlučně blahopřáli, těšíce se upřímně z nového souseda. I ma-

171

Petr Raichl: Zachránce,
ilustrace Bohumír Španiel,
1947

pouze na osobní prospěch, a naproti tomu solidární, spojující ochotu obětovat se pro druhé se zájmem o teoretické poznání příčin a zákonitostí probíhající společenské revoluce. Hrdinčino osobní zrání bylo v románu vyznačeno nejprve odvrhnutím muže-egoisty, ale nakonec i odmítnutím muže-altruisty a s ním erotického vztahu jako takového. Lásku k opačnému pohlaví se nakonec dívka rozhodne – na dobu, kdy to bude přerod světa vyžadovat – nahradit vztahem k životu a práci jako hodnotám naléhavějším, strhujícím celou lidskou bytost a naplňující její žízeň po vášnivém prožitku vlastní existence.

Zatímco Benešův příběh vznikl na bázi tradičního románu výchovy, jiné pokvětnové tezové prózy užívaly spíše segmentů dobrodružné a utopické četby. To byl případ *Himalájského tunelu* R. V. FAUCHARA (1946), který se značně blížil vědecké fantastice sovětských autorů, překládaných v Československu až o něco později. Román obsáhl veškerou emblematickou angažovanou domácí četbu: v květnové Praze roku 1945 se jeho hrdinka Jarmila zasnoubí s krasnoarmějcem Borisem a zanedlouho s ním odchází do daleké Asie stavět tunel, který by Rusko napojil na surovinové zdroje Indie. Protože jde o její nápad (a protože je navíc ženou hlavního inženýra), stává se tato Češka symbolickou „matkou tunelu“, jehož posláním je zbořit hráze mezi lidmi různých zemí. Stavbu se sice snaží sabotážemi překazit pražský Němec, je však poražen a tunel začíná sloužit lidstvu.